

TÜRK TARİH ENCÜMENİ MECMUASI

Türk Tarih Encümeni tarafından neşredilir

YENİ SERİ — CİLT 1

SAYI 2 — Eylül - Teşrinisani 1929

BU SAYIDA

Ali Fuat	Rifat Sadık paşa
İsmail Hakkı	Vekayii Nakşi
Mahmut Kemal	Mehmet Ayetullah
Necibasım	Ş. Sami
Mehmet Behçet	Sinop kitabeleri
Necibasım	Türk matbaacılığı
Nahit Sırrı	Fransız seyyahları
Necibasım	Evliya Çelebi seyahatnamesi
Mehmet Fuat	Kitabiyat

İSTANBUL
LETAFET MATBAASI
1930

Vekayii Sultanî tarihi nakşî

Geçen sene kitapçılardan ismini serlevha ittihaz ettiğim ve maalesef noksan bir tarih aldım.

Üçüncü sultan Mustafa zamanının ilk günleri vekayii tarih yazan bu tarihin müellifi padişahın kahveci başlığı hizmetinde ve müsahipliğinde bulunan “Nakşî Mustafa ağa,, dır.

Tarih güzel ve iri talik hatla yazılmış olup her sahife on dokuz satır ve her satırın tulu de sekiz santimetredir. Tarihi nakşî, oldukça mustalah ibare ile yazılmış, vakayii resmîye ve bilhassa enderun vekayii hemen günügününe tesbit edilmiştir. Müverrih, hem fazal ve hem şair bir zat...

Vekayii sultaninin hangi tarihe kadar yazıldığı malûm değil... Elimdeki noksan nüsha 1171 senesi Cemazilevvelinin on sekizinci gününe kadar üç aylık vukuatı sıra ile yazmış olup 199 sahifadır.

Müverrih eserine uzun bir mukaddime ile başlıyor, ve bu mukaddime kitabın on sekiz buçuk sahifasını işgal ettikten sonra “sebebi tertip ve tanzim,, başlığıyla dört sahifada da kendi tercümei halini yazıp ondan sonra sultan Mustafa'nın cülusu bahsine geçiyor.

Kendi ifadesinden anlaşıldığı üzere Nakşî Mustafa ağa, Kastamunide doğmuştur- Babası Kastamoni müteselsimi (Hasan bey) isminde bir zat olup cedadından birinin adı da “Haydar paşa,, imiş.

Nakşî'nin pederi olan Hasan bey aleyhdarlarının sıyasetile mütesellimlikten azledilerek İstanbul'a gelip Eyyup-da ikamet etmiş. Hasan bey bir aralık temini maiyet için Kastamoni'ye giderken geminin batmasıyla mağruken vefat eylemiş. Küçük yaşta öksüz ve muhtac bir vaziyette kalan Nakşî Mustafa bazı san'atlara, çırak verilmiş; ve nihayet mahlası olan Nakkaşlıkta karar kılmıştır.

Nakkaş Mustafa bundan sonra Yeniçeri yazılarak (H.1748-M.1735) seferinde “Öz,, , “Ada kala,, , “Mehadiye,, , “Kale,, ve sair muharebelerde bulunmuştur.

Nakşî, bundan sonra Canibî Ali efendinin sefaretle Avusturya'ya gittiği esnada ona müezzin başı olarak beraberinde Viyana'ya gidiyor. Avrupadan avdetinde Yeniçeri âzalığında sadrazam olan Hasan ve sonra Tiryaki Mehmet paşaların vezirazamlıklarından onların müezzin başlığında

bulunuyor. Nakşi 1760 senesinde sadrazam olan Firarî zade Aptullah paşanın müezzîn başı iken o sene içinde enderunu hümayun kiler hassasına çırağ ediliyor.

Nakşi, bundan sonra sultan Mustafa'ya takarrübüne sebep olarak bir rüya anlatıyor. Söylediğine göre, sultan Mustafa, şehzade iken bir gece rüyasında kendisinin hükümdar olduğunu ve destarını da Nakşi'nin sardığını görmüş. Eğer hükümdar olacak olursa Nakşi'yi himaye ve taltif edeceğini bilmünasebe kardeşlerine söylemiş. Nrkşi'de İlelettayin bir hükümdarın mukarribi ve kahveci başısı olduğunu rüyasında görmüş.

Nakşi bu rüyaları anlattıktan sonra 1171 senesi Saferinin on altısında hükümdar olan sultan Mustafa'nın iki gün sonra kendisini kahveci başılıkla taltif ettiğini ve tahdisi nimet ve teşekkür makamında bairadei seniyye enderun ve Birun vekayiini kaleme almak üzere "Vekayii sultanî tarihi Nakşi,,yi yazmağa başladığını anlatıyor.

Nakşi Mustafa ağa eserini "Lügatı Arabiyye ve istilâhatı pıçapıçı acibeden ari tabirat,, ile yazdığını söylüyorsa da tarzı inşası gene mustalahıdır.

Nakşi Mustafa ağa tercümei halini burada kesiyor. Mumaiylehin bundan sonraki hayatı hakkında Vasıf tarihiyle ondan naklen Sicli Osmanî'de biraz malûmat olduğu gibi kütüphanemizdeki bir yazma mecmuada da Nakşi'nin vefatı hakkında Kâni'nin manzum tarihi vardır:

Vasıf tarihi "alıvalı Nakşi Mustafa ağa,, kısmında (1) Nakşi'nin Mahmudu evvel zamanında Enderun'a çırağ edilerek üçüncü sultan Mustafa'nın cülusunda istidat ve kabiliyetine binaen kahveci başılık ile taltif edilip bundan başka hazine kethüdalığından çıkan müteveffa vezir Halil paşadan inhilâl eden yetmiş kese faizli bir mukataa ve sair en'am ile de naili ihsan olduğunu ve fakat bazı işlerde münakaşa ve muazzamatı umura müdahalesinden dolayı gözden düşüp istiskal görülüğünü ve nihayet kenderinden 1178 de vefat ettiğini yazır.

Vasıf efendi, Nakşi'nin boylu poslu, sehi, hayırhah ve yoksullara yardımcı olduğunu beyan ediyor.

Sicli Osnani'de, eyi bir adam olup umuru siyasiyeye müdahale sinden dolayı azledilip 1178 Rebiülevvelinde vefat ile Ayazma camiinde medfun olduğunu zikreder. (2)

Nakşi'nin vefatı hakkında şair Kâni'nin tarihi de şudur:

*Ey diriga bağı sürullahtan
Kerbela vadilerin tuttı felek
Eyledim tahrir huni eşkile*

*Oldu bir gül şişe zibi ihtifa
Tazelendi yine âyini cefa
Tarihini fate Nakşi Mustafa*

(1) Vasıf tarihi (Bulak tabı (c.1-s-169) İstanbul tabı (c.1-s-263;

(2) Sicli Osmant (c 4-s-440)

Kâni'nin bu tarihi, Ebcet hesabı ile 1170 çıkıyor ki, yanlıştır. Manzumede tamiyede yoktur.

Tarihinin mütealesından anlaşılacağı üzere "Nakşi Mustafa ağa zamanına göre eyi tahsil görmüş ve şîre de heves etmiş. Tarihte Arabca ve Acemceye vukufu olduğu da görülüyor.

Nakşi, sultan Mustafa'nın ilk zamanlarda pek ziyade tevehhühüne mazhar olmuştur. Kendi rivayetine göre bir yemek esnasında padişah "Canibî Ali efendi sefaretile Beçe giden Nakşi çelebi gelsün,, diye kendisi çağırmış, Nakşi'yi sevmeyen Silahtar ağa mani olmak istemiş ise de muvaffak olamamış. Padişahın sorduğu suallere güzel cevaplar vermiş ve bunun üzerine hazinei hassaya naklolunarak hırkai saadet hizmetile mübahî olmuş; gene bir gün padişah "Bibedel sahip şîirsin bize bir tarih inşat etmedin mi?,, demiş. Nakşi de derhal (Cae veli huslat) lafzını tarih düşürmüş, padişah bundan memnun olarak kendisine bir kat mükemmel elbise ihsan etmiş.

Nakşi Mustafa ağanın hayırhalığını gösteren aşağıdaki fıkra Kethuda zade Arif efendi menakibinde görüldü. (1)

Sultan Mustafa bir gün musahibi Nakşi ile tebdil gezerken uzaktan bir askerini bir kadını öpmekte olduğunu görmüş; derhal keyfiyeti anlaması için Nakşi'yi göndermiş. Nakşi, hakikaten askerin kadını öpmekte olduğunu görerek aynen padişaha söylese ikisinin de idam edileceğinden çekinip zarif bir yalan bulur. Ve "Efendim; bunlar kardeş imiş ve çok zamandanberi birbirine hasret imişler, şimdi orada ansızın tesadüf etmişler, sabur edemeyip öpüşüyorlar,, demiş. Nakşi'nin bu zarifane mütealeası padişahın hoşuna giderek gülerekten: "Nakşi böyle değil ama iyi yaptın,, demiş.

* *

"Vekayii sultani takihi Nakşi,, nin şimdiye kadar başka hiç bir nüshasını görmedim. Vasıf ve Sicli Osmanî ile Osmanlı müellifleri de bundan bahsetmiyorlar. Müdekkik tarihçilerimize sordum; görmediklerini söylediler.

Mösyö Babinger'in Osmanlı müverrihleri isimli büyük eserini de tetkik ettim, orada da yok.

Şu halde bendeki noksan nüsha şimdiki halde yegânedir; fakat maalesef çok noksan ve ancak üç aylık vukuatı gösteriyor.

Tarihi Naşî'de, vak'a nüvis tarihlerinden biraz daha fazla ve izahlı malûmat var. Bu farklar ehemmiyetsiz gibi görünüyorsa da bittabi müdekkiklerce pek makbuldür.

(1) Kethuda zade menakibi S. 74

Meselâ; Vasıf tarihinde kendi arzusile tekaüt edilen firari Mustafa paşanın Nevşehir'de ikametine müsaade edildiği yazılıyor. Tarihi Nakşi'de evvelce Nevşehir'de ikameti irade olundısada bilâhare arzusuna binaen Gelibolu'da ikameti tensip edildi, deniliyor. Teracimi ahval yazılırken bu ufak farkın nakadar mühim olduğu malûmdur.

Tarihi, resmî vukuatla beraber daha ziyade Enderun'a ait malûmat veriyor. Padişahın tebdil, binış, istirahat ve eğlenterine dair bu sırada iyi malûmat vardır ki bu, bittabi vak'anüvis tarihlerinde görülmez.

"Vekayii sultani tarihî Nakşî,, nin inceden inceye tahliline giriş-meyerek yalnız nazarı dikkati celp ile iktifa ettim.

Uzunçarşılı oğlu

İSMAIL HAKKI